

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS
TA‘LIM VAZIRLIGI
O‘RTA MAXSUS, KASB-HUNAR TA‘LIMI MARKAZI

I. Isroilov, Z.Pashayev

GEOMETRIYA

I qism

Akademik litseylar uchun darslik

2-nashri

„O‘QITUVCHI“ NASHRIYOT-MATBAA IJODIY UYI
TOSHKENT — 2010

7. $A(-1; 2)$ va $B(3; 5)$ nuqtalar berilganda, vektorning koordinatalari topilsin.

J a v o b : (4; 3).

B GURUH

8. AB uchburchak vektorlarda yasalgan.

Uchburchakning medianalarida yotuvchi vektorlar va orqali ifodalansin.

J a v o b :

9. $A(-2; 3)$, $B(2; 1)$, $C(1; 4)$ va $D(x; -4)$ nuqtalar berilgan.

Agar vektorlar kollinear bo'lsa, x topilsin.

J a v o b : -13.

10. $ABCD$ parallelogrammning $A(1; -2)$, $B(1; 3)$, $C(4; 3)$, $D(4; -1)$ uchlari berilgan. Uning AC va BD diagonallari orasidagi burchak topilsin.

~~Agar $\vec{m} \perp \vec{n}$ va $\vec{m} = \frac{1}{2}\vec{AC}$, $\vec{n} = \frac{1}{3}\vec{BD}$ bo'lsa, $\vec{m} \perp \vec{n}$ ekanligi ma'lum bo'lsa, x topilsin.~~

J a v o b :

11. $\vec{a}(-3; 2)$ va $(x; 6)$ vektorlarning o'zaro perpendikular ekanligi ma'lum bo'lsa, x topilsin.

J a v o b : 4.

12. hamda va vektorlar orasidagi burchak 60° ekanligi ma'lum bo'lsa, skalar ko'paytma topilsin.

J a v o b : -5.

13. Agar ekanligi ma'lum bo'lsa, vektorning uzunligi topilsin.

J a v o b : 5.

14. $A(-1; 3)$, $B(2; 3)$, $C(4; -1)$ nuqtalar berilgan bo'lsa, hisoblansin.

J a v o b : 40.

C GURUH

15. $|\vec{a}|=2$, $|\vec{b}|=1$, $(\vec{a} \wedge \vec{b}) = 60^\circ$ berilgan bo'lsa, vektorlar orasidagi burchak kosinusi topilsin.

J a v o b :

16. Uchlari $A(-6; 1)$, $B(4; -3)$, $C(-1; -4)$ bo'lgan $\triangle ABC$ berilgan. Uchburchak medianasi CK da yotgan $\vec{CK}$ vektorning koordinatalari topilsin.

J a v o b : (0; 3).

17. vektorga kollinear bo'lgan va shartni qanoatlantiruvchi vektor topilsin.

J a v o b : .

18. $\vec{a}(2; 3)$ va $(1; -2)$ vektorlar berilgan bo'lsa, shartlarni qanoatlantiruvchi vektor topilsin.

J a v o b : (5; 2).

19. Uchta vektorlar berilgan bo'lsa, vektorning va vektorlar bo'yicha yoyilmasi topilsin.

J a v o b : .

20. Uchta vektor berilgan bo'lsa, topilsin.

J a v o b :

21. ABC uchburchakning $A(1; 2)$, $B(1; 3)$, $C(4; 2)$ uchlari berilgan bo'lsa, A uchdan o'tkazilgan bissektrisaning uzunligi hisoblansin.

J a v o b :

$$\frac{\sqrt{39}-2}{2} \vec{a} + \frac{2-\sqrt{39}}{2\sqrt{39}} \vec{b} + \frac{2\sqrt{39}-3}{2\sqrt{39}} \vec{c}$$

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. *L. S. Atanasyan va boshq.* Geometriya. O'рта maktabning 7—9-sinflari uchun darslik. T., „O'qituvchi“, 1993.
2. *B. A. Gusev, A. I. Medyanik.* Задачи по геометрии для 8 класса (дидактические материалы). М., „Просвещение“, 1987.
3. *Н.Н. Никитин.* Геометрия. Учебник для 6—8 классов. М., „Учпедгиз“ 1964.
4. *A. V. Pogorelov.* Geometriya. O'рта maktabning 7—11- sinflari uchun darslik. T., „O'qituvchi“, 1995.
5. *N. G'aybullayev, A. Ortiqboyev.* Geometriya. 7-sinf uchun o'quv qo'llanma, T., „O'qituvchi“, 1997.
6. *N. G'aybullayev, A. Ortiqboyev.* Geometriya. 8- sinf uchun o'quv qo'llanma, T., „O'qituvchi“, 1999.
7. Сборник задач по математике. Под редакцией М.И. Сканава. М., „Высшая школа“, 1980.
8. *A. Д. Александров и др.* Геометрия для 8—9 классов (с углубл. изуч. математики). М., „Просвещение“, 1991.
9. *В.Г. Болтянский.* Элементарная геометрия. Пособие для учителя. М., „Просвещение“, 1985.
10. *I. Isroilov, Z. Pashayev.* Geometriyadan masalalar to'plami. T., „O'qituvchi“. 2001-y., 2003-y.
11. *M. В. Лурьев, Б.И. Александров.* Пособие по геометрии. М., МГУ, 1984.

MUNDARIJA

So‘zboshi.....	3
I bob. Geometriyaning rivojlanish tarixi	
Misr, Bobil	5
Qadimgi Yunoniston	6
Qadimgi Xitoy va Hindiston	7
O‘rta Osiyo	8
Yevropa	9
Yevklidning „Negizlar“i	10
O‘rta asr sharqida parallel chiziqlar nazariyasi.....	13
II bob. Asosiy geometrik tushunchalar	
1-§. Geometriya — geometrik shakllarning xossalari haqidagi fan	15
2- §. Nuqtalar va to‘g‘ri chiziqlar	16
3- §. Kesmalar ustida amallar	18
4- §. Kesmalarining nisbati haqida	19
5- §. Kesmani berilgan nisbatda bo‘lish	21
6- §. Kesmani o‘rta va chetki nisbatlarda bo‘lish	22
7- §. Nuqtalarning garmonik guruhi	23
8- §. Burchaklar	24
9- §. Parallel to‘g‘ri chiziqlar	28
<i>Takrorlash uchun savol va topshiriqlar .....</i>	<i>30</i>
<i>Mustaqil yechish uchun mashqlar .....</i>	<i>31</i>
III bob. Tekislikda koordinatalar sistemasi	
1- §. To‘g‘ri chiziqda nuqtaning holatini aniqlash.....	33
2- §. Tekislikda nuqtaning holatini aniqlash	35
3- §. Tekislikdagi ikki nuqta orasidagi masofa	37
4- §. Kesmani berilgan nisbatda bo‘lish	38
<i>Takrorlash uchun savol va topshiriqlar .....</i>	<i>39</i>
<i>Mustaqil yechish uchun masalalar .....</i>	<i>39</i>
IV bob. Tekislikdagi to‘g‘ri chiziq	
1- §. To‘g‘ri chiziq tenglamalarining turlari	42
2- §. To‘g‘ri chiziqlarning o‘zaro joylashishi	47
3- §. Ikki noma‘lumli tengsizliklar	49
4- §. Ikki to‘g‘ri chiziq orasidagi burchak	51
<i>Takrorlash uchun savol va topshiriqlar .....</i>	<i>56</i>
<i>Mustaqil yechish uchun masalalar .....</i>	<i>57</i>

V bob. Aylana va doira

1- §. Aylana va uning asosiy elementlari.....	60
2- §. Markaziy va ichki chizilgan burchaklar	61
3- §. Doiradagi metrik munosabatlar	66
4- §. Aylana uzunligi	68
5- §. Doira va uning qismlari yuzi.....	71
6- §. Aylana tenglamasi	73
7- §. To'g'ri chiziq va aylana	74
<i>Takrorlash uchun savol va topshiriqlar</i>	81
<i>Mustaqil yechish uchun masalalar</i>	81

VI bob. Trigonometrik funksiyalar

1- §. To'g'ri burchakli uchburchakda trigonometrik funksiyalar	84
2- §. Ixtiyoriy burchakning trigonometrik funksiyalari ta'riflari ...	85
3- §. Trigonometrik funksiyalarning ishoralari	86
4- §. Trigonometrik funksiyalarning o'zgarishi	86
5- §. 180° burchakning trigonometrik funksiyalari	88
6- §. Ba'zi burchaklarning trigonometrik funksiyalari	89
7- §. Bitta burchakning trigonometrik funksiyalari orasidagi asosiy algebraik munosabatlar	91
8- §. Trigonometrik funksiyalarning grafiklarini yasash	91
<i>Takrorlash uchun savol va topshiriqlar</i>	94
<i>Mustaqil yechish uchun masalalar</i>	95

VII bob. Uchburchaklar

1- §. Uchburchaklarning turlari. Asosiy elementlar	98
2- §. Uchburchaklarning umumiy xossalari	99
3- §. Uchburchaklarning tengligi	100
4- §. Teng yonli uchburchak va uning xossalari	101
5- §. Uchburchaklarning o'xshashligi	101
6- §. To'g'ri burchakli uchburchak.....	106
7- §. Aylana va uchburchak	108
8- §. Kosinuslar teoremasi	110
9- §. Sinuslar teoremasi	112
10- §. Tangenslar teoremasi	113
11- §. Uchburchakdagi metrik munosabatlar	114
12- §. Uchburchakning medianasi	115
13- §. Uchburchakning balandligi	116
14- §. Uchburchakning bissektrisasi	117
15- §. Uchburchakdagi ajoyib nuqtalar	119
16- §. Uchburchakning yuzi	121
17- §. Qo'shimcha ma'lumotlar	124
<i>Takrorlash uchun savol va topshiriqlar</i>	127
<i>Mustaqil yechish uchun masalalar</i>	129

VIII bob. To'rtburchaklar

1- §. Ta'riflar, umumiy xossalar	132
2- §. Parallelogramm	132
3- §. Romb	136
4-§. To'g'ri to'rtburchak. Kvadrat	136
5- §. Trapetsiya	138
6-§. To'rtburchakning yuzi.....	140
7- §. Aylanaga ichki va tashqi chizilgan to'rtburchaklar	142
<i>Takrorlash uchun savol va topshiriqlar .....</i>	<i>150</i>
<i>Mustaqil yechish uchun masalalar .....</i>	<i>151</i>

IX bob. Ko'pburchaklar

1- §. Asosiy ta'riflar va xossalar	154
2- §. Muntazam ko'pburchaklar	156
3- §. Muntazam ko'pburchaklarning tomonini topish	157
4- §. Ko'pburchakning yuzi. O'xshash ko'pburchaklar	159
<i>Takrorlash uchun savol va topshiriqlar .....</i>	<i>163</i>
<i>Mustaqil yechish uchun masalalar .....</i>	<i>164</i>

X bob. Shakllarni almashtirish

1-§. Shakllarning harakati, umumiy xossalari	167
2-§. Parallel ko'chirish	169
3-§. Burish	171
4-§. Nuqtaga nisbatan simmetriya	172
5-§. To'g'ri chiziqqa nisbatan simmetriya	173
6-§. Nuqtaga nisbatan gomotetiya	173
<i>Takrorlash uchun savol va topshiriqlar .....</i>	<i>174</i>
<i>Mustaqil yechish uchun masalalar .....</i>	<i>175</i>

XI bob. Tekislikda yasashga doir masalalar

1. Kesmani teng ikkiga bo'lish	178
2. Berilgan burchakka teng burchak yasash	178
3. Berilgan burchakni teng ikkiga bo'lish	179
4. Berilgan nuqtadan berilgan to'g'ri chiziqqa perpendikular tushirish	179
5. Berilgan uchta tomoni bo'yicha uchburchak yasash	180
6. Bir tomoni va unga yopishgan burchaklari bo'yicha uchburchak yasash	181
7. Ikkita tomoni va ular orasidagi burchagi bo'yicha uchburchak yasash	181
8. Gipotenuzasi va kateti bo'yicha to'g'ri burchakli uchburchak yasash	181
9. Tomoni, burchagi va qolgan ikki tomoni yig'indisi berilgan uchburchakni yasash	182

10. Asosi va ikkita yon tomonga o'tkazilgan medianalari bo'yicha uchburchak yasash	183
11. Kateti va gipotenuzasi bilan ikkinchi kateti ayirmasi bo'yicha to'g'ri burchakli uchburchak yasash	184
12. Asosi, balandligi va medianasi bo'yicha uchburchak yasash ...	185
13. Berilgan nuqtadan berilgan aylanaga urinma to'g'ri chiziq o'tkazish	185
14. Ikki tomoni va ulardan birining qarshisidagi burchak bo'yicha uchburchak yasash	187
15. Ikkita burchagi va tomonlari ayirmasi bo'yicha uchburchak yasash	187
16. Ikki burchagi va ikki tomoni yig'indisi bo'yicha uchburchak yasash	188
17. Berilgan nuqtadan ikkita parallel to'g'ri chiziqqa uringan holda o'tuvchi aylana yasash	189
18. Uchta tomonining o'rtalari bo'yicha parallelogramm yasash	190
19. Diagonallari va ular orasidagi burchagi bo'yicha parallelogramm yasash	191
20. Tomoni va diagonallarining yig'indisi bo'yicha to'g'ri to'rtburchak yasash	192
21. Balandligi va diagonallaridan biri bo'yicha romb yasash	193
22. Uchta burchagi va ikki tomoni bo'yicha to'rtburchak yasash	193
23. Ikkita burchagi va uchta tomoni bo'yicha to'rtburchak yasash	194
24. O'tkir burchak va uning ichidagi nuqta bo'yicha tomonlardagi nuqtalarni topish	194
25. Yer ustida ikki nuqta orasidagi masofani topish	195
<i>Mustaqil yechish uchun masalalar</i>	196

XII bob. Vektorlar

1- §. Asosiy tushunchalar	198
2- §. Vektorlar ustida amallar	200
3- §. Vektorning o'qqa proyeksiyasi	204
4- §. Vektorni yoyish	205
5- §. Vektorning to'g'ri burchakli koordinatalari	207
6- §. Vektorlarning skalar ko'paytmasi	210
<i>Takrorlash uchun savol va topshiriqlar</i>	215
<i>Mustaqil yechish uchun masalalar</i>	216
Foydalanilgan adabiyotlar	219

ISROILOV ISMOIL
PASHAYEV ZUBEIR ABDURAHMANOVICH

GEOMETRIYA

I qism

Akademik litseylar uchun darslik

2-nashri

„O‘qituvchi“ nashriyot-matbaa ijodiy uyi
Toshkent — 2010

Muharrir *N. G‘oipov*
Badiiy muharrir *Sh. Xo‘jayev*
Texn. muharrir *T. Greshnikova*
Kompyuterda sahifalovchi *S. Musajonova*
Musahhah *A. Ibrohimov*

Original-maketdan bosishga ruxsat etildi 15.11.2010. Bichimi 60×90¹/₁₆.
Kegli 11 shponli. Tayms garn. Ofset bosma usulida bosildi. Shartli b.t. 14,0.
Nashr t. 14,0. 2408 nusxada bosildi. Buyurtma №

„O‘zbekiston Matbuot va axborot agentligining „O‘qituvchi“ nashriyot-
matbaa ijodiy uyi. Toshkent — 129, Navoiy ko‘chasi, 30-uy. // Toshkent,
Yunusobod dahasi, Yangishahar ko‘chasi, 1-uy. Shartnoma № 07–109–10.